

РЕЦЕНЗИЯ

Относно конкурс за заемане на академичната длъжност *доцент*, обнародван в Държавен вестник бр.49 от 06.06.2023 г. със срок два месеца, в професионално направление 2.1. Филология, научна специалност „Български език“, за нуждите на Секцията за българска терминология и терминография в Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ – Българска академия на науките

С единствен Кандидат: Кристияна Симеонова Симеонова, доктор, главен асистент в Секция по терминология и терминография в Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“ – Българска академия на науките

От Рецензент: Павлина Григорова Кънчева, доктор, доцент в Сектор „Български език“ на Департамента по езиково обучение и спорт в Медицински университет – София.

Член на Научно жури въз основа на Решение на Научния съвет на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ – Българска академия на науките / Протокол №14 от 13.07.2023 г.

1.0. Обща характеристика на научната, научно-приложната и педагогическа дейност на кандидата.

Кристияна Симеонова Симеонова е завършила Националната гимназия за древни езици и култури „Константин-Кирил Философ“ в София. Висшето си образование с образователно-квалификационна степен *магистър – филолог*, е получила в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Като резултат от свободна докторантура в Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“ – БАН е защитила докторска дисертация на тема „Лингвистична характеристика на съвременната българска политическа терминология“ и е придобила образователната и научна степен *доктор*.

Кристияна Симеонова работи в Института за Български език „Проф. Л. Андрейчин“ на БАН от юни, 1998 г. в Секция по българска диалектология и лингвистична география (до март, 2004 г.) и оттогава до момента – в Секция по терминология и терминография. Служебната бележка от ИБЕ удостоверява, че към 01.07.2023 г. тя има 28 години научен трудов стаж в Института, от които 6 години като главен асистент. От автобиографията ѝ (европейски формат) се разбира, че в Секцията по българска диалектология и лингвистична география Симеонова е била проучвател и е работила по събиране на материал за “Български диалектен речник” и попълване на диалектния архив. В Секцията по терминология и терминография заниманията ѝ са свързани с научноизследователска дейност в областта на теоретичното и приложното терминосъзнание, участие и ръководство на теоретични проекти, участие в изработването на многотомната поредица „Речник на основните термини“, даване на консултации и предоставяне на експертна информация по терминологични въпроси на граждани, фирми, организации, институции и пр., а също и осъществяване на ръководство на секцията. Списъкът на всички публикации на Симеонова съдържа общо 104 труда, от които 6 монографии (3 от тях в съавторство), 71 статии и 27 рецензии и научнопопулярни публикации.

2.0. Общо описание на представените материали.

За участие в конкурса Кристияна Симеонова представя списък от 3 монографии и 31 статии.

2.1. Като *хабилитационен труд* е представена монографията „Към въпроса за вариантността в терминологията“, София, 2023 г., Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“. Трудът е в обем от 150 страници с ясна структура в 8 части. *Първа част* „Увод“ е посветена на тема, цели и задачи на изследването. Тук не са въведени обичайните понятия „обект“ и „предмет“ на изследването, както и евентуална дефиниция на обекта. Трудът би спечелил, ако още на този етап вариантността в терминологията се представи като научен обект. Авторката я представя като тема, като важен и актуален въпрос в съвременното езикознание, на който учените обръщат внимание, но все още не е налично цялостното ѝ изследване, както и еднозначната ѝ оценка като благоприятно или нежелателно явление. Симеонова дава заявка за изследване на терминологичната вариантност като положителен факт (с.11). Като основна цел на изследването се определя цялостното очертаване и пълното анализиране на явлениято вариантност в терминологията (с.12). За постигането на целта Симеонова набелязва редица задачи (6 на брой), изпълнението на които са свързани с практически приложения. Тя заявява синхронен подход в изследването и прилагането на аналитични, таксономични, сравнителни, когнитивни методи. Представя материала на изследването в диференцирани лексикални пластове: тясноспециални термини, общонаучни термини, професионална лексика, общоупотребима лексика, названия, фразеологизми. Във *втора част* Симеонова прави терминологични уточнения на метатермините „термин“, „терминоелемент“, „терминологична лексика“ и „терминология“ и заявява понятийния обем при използването им в труда. Така тя изтъква, че в изследването си включва само термините, които са единици на естествения език, а не символи, изкуствени знаци или части от изкуствен език. Тук авторката представя разбиранята си за вариантността: като универсално свойство на всички естествени езици, заложено в самата същност на езиковата система във всички проявления на националния език и на всички езикови равнища; като условие за постепенна и непрекъсната еволюция на езика при съхранение на неговата цялост. Тези разбираня, философски по своя характер, Симеонова пренася към терминологичната подсистема на националния език и се насочва към терминологичната вариантност като част от езиковата вариантност (с 22). По линия на родството с езиковата вариантност тя разглежда причините за терминологичната вариантност като вътрешноезикови и екстралингвистични. Родството на езиковата вариантност и терминологичната вариантност е база за лесни и понякога непрецизни аналогии (Б.м. – П.К.). Авторката отчита това, като изтъква, че вариантността в терминологията, сръвнявана с вариантността в общоупотребимия език, притежава някои характерни само за нея особености, като обстоятелството, че всичките варианти на езиковата форма на термина изразяват едно и също понятие (с. 24).

В сравнителен план със застъпените идеи за вариантността, Симеонова разглежда термините „синонимия“ и „дублетност“, като отразява различията и дори противоречията у отделни автори в опита им да обяснят природата на тези сложни явления откъм всички техни аспекти. Положителна страна на труда е, че авторката съвсем ясно изразява мнението си относно отношението между тези три понятия, като изтъква, че терминът „вариантност“ е най-широк по обем и обхват. Термините „синонимия“ и „дублетност“ представят видови понятия по отношение на „вариантност“ (с.31).

В *Трета част* Кристияна Симеонова разглежда въпроса за класификацията на терминологичната вариантност. След кратък преглед на предложените модели от някои предимно руски автори по въпроса, Симеонова аргументирано избира за приложение в труда си класификацията на българската изследователка Мария Попова, базирана на взаимодействието и на съотношението между двете страни на езиковия знак, респ. на терминологичния знак, и се спира на класификация с две основни деления – семантична вариантност и формална вариантност при термините. Това е същностната част на труда, в която Симеонова, представяйки съответните класификационни подразделения, включва голям обем информация относно тяхната дискуссионна същност, представена чрез тезите на голям брой изследователи, подкрепени чрез многобройни примери от терминологиите на различни науки и общонародния език. Многоаспектно и задълбочено са разгледани проявленията на

семантичната вариантност при термините като многозначност, метафора, метонимия, омонимия; коментирани са и по-новите терминологични понятия еврисемия и амбисемия. Същата положителна оценка може да се даде и на разглеждането на формалната вариантност, представена според езиковото равнище, на което се проявява, и според системата – като вътрешносистемна формална вариантност и външносистемна формална вариантност.

В този контекст, наситен с идеите на водещи учени и съдържателни анализи на интересни примери от емпиричния материал, Симеонова ясно представя и своите виждания. Към някои от тях аз имам възражения. Така напр. авторката обяснява многозначността с непрекъснатото възникване на нови и нови научни денотати, от една страна, и невъзможност да се създадат безкрайно много термини, от друга страна, поради опасност, че „...терминологичният апарат ще набъбне и ще увеличи обема си до степен, която изключително ще затрудни и дори ще направи невъзможно неговото използване в научното общуване ...“ и във връзка с това, според нея, „...сходни денотати на базата на сходни признаци и качества между тях могат да бъдат назовани с един и същи термин“ (с.38) . Поставяйки под съмнение възможността да се толерира (особено в природните науки) назоваването с един и същи термин на различни денотати, макар и със сходни признаци, бих искала да вметна, че изход от формулирания проблем е намерен отдавна в редица биологични и медикобиологични частни науки чрез създаване на номенклатури за назоваване на големия брой предметни (денотативни) понятия, с които те боравят. Примери за това са номенклатурите в биологията, анатомията, микробиологията, паразитологията, ботаниката и др. Все пак Симеонова изказва вярното твърдение, че многозначността е реален факт в терминологичната практика, който специалистите от отделните научни области съвместно с терминологите трябва да ограничават. Друга правилна ясно изразена позиция относно многозначността е, че когато един термин се появи с друго значение в друга наука, се говори за омонимия (с.42).

В следващата, *Четвърта част*, Кристияна Симеонова представя вариантността при названията като преди всичко формална и проявяваща се на словообразователно и синтактично ниво. Положително е, че авторката я включва в труда, тъй като в широката практика има случаи на назоваване на един обект по два или повече начина, което може да доведе до неясноти и обърквания. *Пета част* е посветена на някои проблеми при лексикографското представяне на терминологичната вариантност. Симеонова очертава 4 групи трудности: при отразяване на многозначност и омонимия; при отразяване на синонимните термини; в случаите на словообразователна вариантност, при определяне на граматичния род на някои думи. Тази част повишава приложната стойност на изследването, тъй като предствлява споделяне на опит при създаване на лексикографски трудове, а също заостря вниманието на ползвателите на термини към дискуссионните термини.

В *Заключение* Симеонова потвърждава мнението си, заявено в Увода на монографията, че вариантността в терминологията е положителен факт и богатство на научния език. Това мнение е оформено вероятно по аналогия с вариантността в общоупотребимия език. Без да оспорвам написаното от Симеонова, бих препоръчала умереност и съдържаност в похвалите на вариантността в терминологията и преди всичко диференцирано отношение към научния термин като когнитивна единица в научното познание и като инструментална единица (инструмент) в научния дискурс. В първия случай вариантността му може да бъде полезен факт, защото всеки терминологичен вариант съдържа частица познание за научния обект, във втория случай обаче вариантността му е вреден факт, защото може да доведе до пречки и недоразумения в научната комуникация.

2.2. Монографията „Лингвистична характеристика на съвременната българска политическа терминология“ представя защитен дисертационен труд през 2016 г. рецензиран в БАН, ИБЕ „Проф Любомир Андрейчин“ от проф. д-р Сия Колковска и доц. д-р Димитрина Лесневска и издаден през 2022 г. от издателство „Пропилен“, София, 335 с.

2.3. „Терминологичен енциклопедичен речник по икономически науки“, издаден през 2020 г. от издателство „Скала Принт“ (476 с.), на който Кристияна Симеонова е съавтор, е

включен в списъка на публикациите за участие в конкурса като публикувана монография на български език, която не е представена като хабилитационен труд. Рецензенти на речника са доц. д-р Катя Чаралозова и доц. д-р Павлина Кънчева.

2.4. Статиите (31 на брой, написани на български или на руски език), включени в списъка за участие в конкурса, представят Кристияна Симеонова като лингвист с разнопосични интереси в областта на лексикологията, терминологията и терминографията.

Част от статиите са посветени на проблеми на българската лексикология и лексикография с фокус върху термините и терминологията: авторката представя наблюденията си върху употребата на някои причастни форми като терминоелементи в терминологията; заостря вниманието към някои неточности при представянето на научните термини в учебниците и очертава свързаните с това типове проблеми; изяснява специфичните особености при лексикографското представяне на термините в Терминологичен речник и прилаганите методи и иновационните решения на авторите му; спира се на колебанията във формата на някои термини и проявите на формална вариантност при термини и терминоелементи в различни терминологични системи, както и на прояви на явленията полисемия и омонимия при термините; разкрива някои интересни случаи на употреба на метафора при терминологичните словосъчетания; разисква върху въпроса за омонимията в терминологията; фокусира се върху въпросите на детерминологизацията и ретерминологизацията като фактори на външната системност в терминологията.

Друга група от статии се отнася към сравнителните терминологични изследвания между българския и руския език, в която авторката навлиза с познания в дълбочина и засяга широк кръг от въпроси. Тя разглежда българо-руските терминологични успоредици при образуването на езиковата форма на термините чрез трите терминообразователни начина и някои продуктивни терминообразователни модели; спира се на формалната структура на термините-словосъчетания в двата славянски езика; дискутира националното и интернационалното в тях с оглед на общественополитическата лексика в контекста на глобализацията, представя някои общи фразеологични съчетания в съвременния български и руски език и някои политически метафори, използвани в политическия дискурс на двата езика; разглежда спецификата на явлениято омонимия в съвременната българска и руска терминология; дискутира върху въпроса за универбирането в двата езика; очертава тенденциите, сходството и закономерностите на съвременния български и руски политически дискурс и др.

Трета група статии са тематично свързани с миналото и съвременното състояние на терминологията, както и с личността на учени и значението на научни трудове и събития за нейното изграждане и развитие. Много значими данни, свързани с личностите на акад. Александър Теодоров-Балан и проф. Иля Фьодорович Шапшал, част от които необсъждани до момента в езиковедските среди, Симеонова представя в статията „За някои интересни факти от създаването на българската научна терминология след Освобождението“. Други статии са посветени на: Самуил Борисович Берщейн и неговия „Учебник на българския език“; научния принос на някои основатели на познанската славистика; българския труд „Терминологичен енциклопедичен речник по икономически науки“, българистиката в съвременна Русия и др.

3.0. Участие в научни проекти.

Кр. Симеонова взема участие в национални проекти на БАН.

3.1. Тя участва като ръководител на два проекта на БАН:

3.1.1. Проект „Теория на терминологията“ – колективен проект на бюджетно финансиране със срок 1.01.2019-31.12.2021г., отнасящ се към направлението на ИБЕ „Теоретични езиковедски изследвания. Успешно приключил и отчетен на 15.12.2022 г.

3.1.2. Проект „Теоретични въпроси на терминознанието (с оглед на приложението им в терминологичната практика)“ нов проект със срок 2023 – 2025 г.

3.2. Кристияна Симеонова се включва като участник в проект на БАН: „Терминологична практика“, подпроект „Речник на основните термини в българската наука“, т. V. Икономика. Това е колективен проект на бюджетно финансиране, приключил с издаване на

„Терминологичен енциклопедичен речник по икономически науки“, изд. „Скала Принт“, София, 2020.

4.0. Основни научни и научно-приложни приноси.

4.1. Приноси в областта на терминологията:

4.1.1. Кристияна Симеонова представя за първи път цялостно изследване, посветено на явлението терминологична вариантност. Авторката прави подробен анализ на вариантността в терминологията, разсъждава върху причините, които я пораждат, върху начините, по които тя се проявява, върху нейните видове и върху спорния въпрос нужно ли е това явление и как то ще се развие в бъдеще. Едно цялостно описание на терминологичната вариантност дава по-ясна, по-точна и по-пълна представа за динамиката на езиковите процеси в научния дискурс и е полезно както в теорията на терминологията, така и при изследването на редица частни проблеми в терминологията. Трудовете, представени в списъка за участие в конкурса, с този принос са: монография №1, статии № 17, № 18 и № 19.

4.1.2. За първи път е очертана цялостно съвременната картина на българската политическа терминология и пълно и задълбочено е представено съвременното ѝ състояние и функционирането ѝ като лексикална подсистема на българския книжовен език. Трудът е значим както за теорията и методологията на терминологичните изследвания, така и за повишаване на нивото на езикова култура в българския политически дискурс. Трудовете, представени в списъка за участие в конкурса, с този принос са: монография №2, статии №19, №20.

4.2. Приноси в областта на терминографията: Кр. Симеонова е един от авторите и участник в научния проект „Речник на основните термини“ – многотомна поредица от речници с тълковноенциклопедичен характер, предназначена за най-широки кръгове на обществото. Трудовете, представени в списъка за участие в конкурса, с този принос са: монография № 3, статии № 6, №27, №28.

4.3. Приноси в областта на съпоставителното езикознание: Кр. Симеонова изучава в сравнителен план редица явления в българския и руския език – както в общоговоримия стандарт, така и в научната терминология на двата езика. Наблюденията и изводите ѝ в тази посока са с практическо приложение за нуждите на двуезичната лексикография и научния превод. Трудовете, представени в списъка за участие в конкурса, с този принос са: статии: №1, №2, №3, №4, №7, №8, №10, №13, №14, №19, №20, №22, №24, №25.

5.0. Отражение на научните публикации на кандидата в нашата и чуждестранна литература (по данни на кандидата).

Кр. Симеонова е представила 2 случая на цитиране на нейни трудове в чужбина и 20 случая – в България. През последните 5 години Тя е участвала общо в 22 научни конференции – две от които в Унгария (Будапеща и Сегед), една в Полша (Лодз) и останалите в България.

6.0. Наукометрични показатели.

По отношение на минималните изисквания на ИБЕ „Проф. Л. Андрейчин“ – БАН към научната и преподавателската дейност на кандидатите за заемане на академична длъжност „доцент“ в професионално направление 2.1. Филология, научна специалност „Български език“ изтъквам, че Кристияна Симеонова изпълнява тези изисквания, а по показатели „Г“, „Д“ и „Е“ ги изпълнява.

7.0. Обобщение и Критични бележки.

7.1. Кристияна Симеонова участва в конкурса с пълен набор документи в съответствие с ПРИЛОЖЕНИЕ № 4 към Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ – БАН. Няма данни за процедурни нарушения в съответствие с изискванията на ЗРАСРБ и на Правилника за прилагането му, на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в Българската академия на науките и на Правилник за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“.

7.2. Кристияна Симеонова изпълнява изискванията към вида, жанра и броя на научните трудове, представени в конкурса. Сравнено с Държавните наукометрични показатели, тя изпълнява минималните изисквания на ИБЕ „Проф. Л. Андрейчин“ – БАН за заемане на академична длъжност „доцент“, а по показатели „Г“, „Д“ и „Е“ ги преизпълнява.

7.3. По отношение на тематиката на трудовете – те се отнасят към лексикологията, терминологията, терминографията и сравнителното езиковедие, като засягат базисни лингвистични теми и проблеми, разгледани с компетентност и в дълбочина с внимание и стремеж към изясняване на детайли и илюстриране на теоретическите постановки чрез богат и интересен емпиричен материал. Трудовете имат приноси и приложни значения, посичени по-горе в рецензията.

7.4. Библиографията на трудовете обхваща предимно български и руски научни публикации на съвременни водещи учени. Цитиранията са направени прецизно и добросъвестно. При запознаването си с научните трудове на Симеонова не съм установила факти на плагиатство.

7.5. Хабилитационният труд е фокусиран тематично върху базисен дискуссионен проблем в терминологията (вариантността в терминологията), който се засяга в по-малка или по-голяма степен почти от всеки изследовател, а голям брой български и чужди учени са представили подробно своите виждания по проблема. Положително е, че Симеонова за първи път в България представя монографично изследване на този проблем, като обхваща и обобщава многоаспектните, понякога взаимно противоречиви мнения на изследователите; избира подходяща научна методика и навлиза в пределната дълбочина на проблема. Компетентните лингвистични анализи и изводите ѝ са подкрепени богато с интересни примери от общоупотребимия език и терминологията. Част от идеите на Симеонова будят възражения най-много във връзка с общата оценка на вариантността в терминологията като положителен факт, без да се отчитат нежеланите ефекти от нейното съществуване. Въпреки критичните си бележки (които представям тук и в т. 2.1), съм убедена в становището си, че монографията „Към въпроса за вариантността в терминологията“ е достойна за хабилитационен труд.

7.6. По отношение на стила и езика трябва да се отбележи, че Симеонова с висока езикова култура умее да представя сложни лингвистични явления по ясен и достъпен начин, което е положителен факт. На места обаче, водена от убежденията си, тя допуска патос на изказа, неподходящ за научните изследвания.

Въз основа на всичко, изложено по-горе, и въпреки критичните си бележки, изразявам твърдото си убеждение, че кандидатката Кристияна Симеонова Симеонова притежава необходимите качества, за да заеме академичната длъжност *доцент* в професионално направление 2.1. Филология, научна специалност „Български език“, за нуждите на Секцията по българска терминология и терминография в Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ – БАН, и като член на Научното жури гласувам утвърдително с „ДА“ за назначаването ѝ на конкурсната длъжност.

Дата: 24.09.2023 г.

РЕЦЕНЗЕНТ:

Доц. д-р Павлина Кънчева